
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

О. В. ГАФУРОВА, доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: gafurova.olena@gmail.com

В. В. ЗАЙКА, студент магістратури юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: wiktor.Saika@gmail.com

Анотація. У статті розкрито сутність державної підтримки сільського господарства України. Особливу увагу приділено характеристиці основних напрямів державної фінансової підтримки в зазначеній сфері.

Ключові слова: державна аграрна політика, державна фінансова підтримка, сільське господарство, сільськогосподарський товаровиробник, фермерське господарство, продовольча безпека, сільський розвиток

Актуальність.

Для розвитку аграрного сектору економіки державна підтримка традиційно відіграє вирішальну роль. Як слушно зазначає Х.А. Григор'єва, найбільш поширеними та проблемними недоліками аграрного законодавства у цій сфері є несистематизованість нормативно-правової основи; підміна законного регулювання підзаконним; низький рівень нормотворчої техніки; гіпердинамічність [2, с. 312]. Тому, створення ефективного механізму державної підтримки аграрної галузі та забезпечення належного правового регулювання у цій сфері є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Серед наукових розробок, присвячених дослідженню правового регулювання державної підтримки аграрного сектору економіки, необхідно виділити праці таких вчених, як: Х.А. Григор'єва, Л.І. Купченя, С.І. Марченко, І.П. Сафонов, С.І. Сиволицька, А.М. Статівката інші.

Мета статті полягає у розкритті сутності державної підтримки сільського господарства України. Особлива увага приділяється характеристиці основних напрямів державної фінансової підтримки в зазначеній сфері.

Результати.

Розглянемо, що ж вкладають юристи-аграрники у поняття державної підтримки сільського господарства? Так, І.П. Сафонов під вказаним поняттям розуміє законодавчо закріплені організаційні, економічні та правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається державна допомога компетентними органами з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення [8, с. 12]. С.І. Марченко зазначає, що державна підтримка товарного сільськогосподарського виробництва – це врегульована нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пілг та переваг), які надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних ресурсів, або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, суб'єктам господарювання, діяльність яких пов'язана з сільськогосподарським виробництвом з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільських територій, відновлення та підтримання екологічної рівноваги територій [5, с. 151]. Дуже близьким за змістом є визначення, наведене О.В. Будай [1, с. 96]. Ці вчені широко підходять до визначення цієї правової категорії, звертаючи увагу на різномірні заходи, які має вживати держава для забезпечення продовольчої безпеки та сільського розвитку. На відміну від них, Л.І. Купчєна переконана, що державна підтримка сільського господарства України полягає у цілеспрямованому

впливі держави на сільське господарство з метою сприяння діяльності сільськогосподарських товаровиробників, прийняття задля цього законів і підзаконних нормативно-правових актів у сфері сільського господарства, а також удосконалення системи органів, які здійснюють державне регулювання розвитку даної галузі [4, с. 132]. Тобто, науковець пов'язує можливість її забезпечення, насамперед, з прийняттям відповідного законодавства. Крім того, в аграрно-правовій літературі запропоноване визначення державної підтримки фермерських господарств. Під нею пропонується розуміти сукупність заходів, що вживаються державою з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, включаючи їх створення та функціонування як суб'єктів господарювання [9, с. 3]. Враховуючи вищезазначене, можемо дійти висновку, що сутність державної підтримки сільського господарства полягає у створенні компетентними органами держави, шляхом застосування відповідних механізмів, умов для ефективного сільськогосподарського виробництва, розвитку сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Основною складовою державної підтримки аграрного сектору економіки є його державне фінансування. Вказана форма підтримки широко застосовується в розвинених країнах світу. Щорічно в цих країнах на розвиток сільського господарства виділяються досить значні фінансові ресурси (від 210 млн. дол. США у Новій Зеландії до 92 млрд. дол. США у країнах ЄС) [3, с. 63]. Що стосується України, то у 2018 р. на вказані цілі виділено 6,3 млрд грн. (Додаток

3 Закону України від 7 грудня 2017 р. «Про Державний бюджет України на 2018 рік»). На жаль, жоден різновид державної підтримки сільського господарства країни не функціонує стабільно і передбачувано протягом тривалого періоду часу, що дозволило би сільськогосподарським товаровиробникам сформувати певні виправдані очікування і корегувати свою господарську діяльність відповідно до них.

Основні заходи державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки передбачені Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» в новій редакції від 15 серпня 2018 р. Але, слід зазначити, що далеко не всі з них реалізовані на практиці. Це стосується, наприклад, права на отримання бюджетної дотації сільськогосподарськими товаровиробниками, які вирощують овочі і баштанні культури, коренеплоди, виноград, ягоди, горіхи, тютюн тощо (ст. 16-1), виконання цільових державних програм, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, боротьбу із шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях (п. 17-2. 1 ст. 17). Законом України від 19 червня 2003 р. «Про фермерське господарство» також встановлено декілька напрямів державної підтримки цих суб'єктів господарювання, які жодного року не фінансувалися з бюджету. Зокрема, мала б надаватися допомога для облаштування відокремленої фермерської садиби (на будівництво під'їзних шляхів, електро- та радіотелефонних мереж, газо- й водопостачальних систем) (ч. 4 ст. 5); переселенням, які створюють

фермерське господарство в трудодостатніх населених пунктах (ч. 5 ст. 5). Така ситуація, як слушно зазначає А.М. Статівка, пов'язана насамперед із недостатнім фінансуванням та неефективним використанням державних коштів [10, с. 241]. Зазначене повною мірою стосується і державної підтримки сільського розвитку. Так, в Законі України від 16 листопада 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» зазначається, що основними складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих, у т. ч. і на розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій (ст. 1). Відповідно, необхідним є розробка механізму забезпечення державної фінансової підтримки не тільки сільськогосподарського виробництва, а й соціальної сфери села. Взагалі ж, на думку Т.М. Оруджева, удосконалення напрямів і механізмів державної фінансової підтримки повинно передбачати розподіл наявних бюджетних ресурсів підтримки відповідно до основних стратегічних завдань галузі по таких напрямках: формування ринкової інфраструктури та стимулювання попиту на сільськогосподарську продукцію; здійснення прямих бюджетних виплат товаровиробникам у порядку та обсягах, що не суперечать взятим зобов'язанням перед СОТ; забезпечення розвитку сільських територій, збереження навколишнього середовища [5, с. 65].

На сьогоднішній день, державне фінансування аграрного сектору економіки здійснюється за такими програмами: «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комп-

лексі шляхом здешевлення кредитів», «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств», «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», «Державна підтримка галузі тваринництва», «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (Додаток 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік»).

За першою програмою кошти спрямовуються суб'єктам господарювання агропромислового комплексу на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами (п. 1 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів, затвердженого постановою КМУ від 29 квітня 2015 р. № 300). Компенсації підлягають відсоткові ставки за короткостроковими кредитами, залученими для покриття виробничих витрат та середньостроковими кредитами, залученими для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення (п. 4 вищезазначеного Порядку).

Згідно з Концепцією розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки, схваленою розпорядженням КМУ від 13 вересня 2017 р. № 664-р, пріоритетом державної аграрної політики має стати підтримка фермерських господарств шляхом розвитку сільськогосподарської кооперації. Відповідно суб'єктами державної фінансової підтримки ста-

ли невеликі та середні фермерські господарства, у власності та/або користуванні яких перебуває не більше ніж 500 га земель сільськогосподарського призначення, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 15000000 грн; сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (далі – СОК), до складу яких входить не менше ніж 20 членів, серед яких повинні бути не менше ніж одне фермерське господарство, а інші – фізичні особи, у власності та користуванні кожної з яких перебуває не більше ніж 100 га земель сільськогосподарського призначення (п. 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, затвердженого постановою КМУ від 7 лютого 2018 р. № 106). Вказаним особам надається часткова компенсація: вартості закупленого у суб'єктив насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції; витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами; вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Крім того, передбачена можливість здешевлення кредитів і фінансова підтримка СОК (п. 5).

Третя програма спрямована на підтримку розвитку галузі рослинництва та передбачає виділення бюджетних коштів суб'єктам господарювання, які займаються виноградарством, садівництвом і хмелярством, за такими напрямками: проведення робіт із закладення насаджень, догляду за ними до вступу у плодоношення; придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур,

винограду та хмелю; будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем та ємністю від 500 тонн для зберігання столових сортів винограду та плодів власного виробництва; будівництво розсадницькими господарствами лабораторних комплексів для виробництва безвірусного садивного; придбання механізмів та техніки (п. 5 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою КМУ від 15 липня 2005 р. № 587).

Програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» передбачено часткову компенсацію відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарства, козівництва, бджільництва, звірівництва, кролівництва, шовківництва та аквакультури; часткову компенсацію вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції; спеціальні бюджетні дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, а також за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин (п. 4 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, затвердженого постановою КМУ від 7 лютого 2018 р. № 107).

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільсько-

господарських товаровиробників затверджений постановою КМУ від 8 лютого 2017 р. № 177, передбачає використання бюджетних коштів на: бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції; часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (п. 3). У 2018 р. встановлено фінансування лише останнього напрямку. Одержувачами бюджетних коштів є юридичні особи та фізичні особи – підприємці, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах (п. 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, затвердженого постановою КМУ від 1 березня 2017 р. № 130). Вказані кошти спрямовуються на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників вітчизняною технікою та обладнанням для агропромислового комплексу шляхом здійснення часткової компенсації вартості техніки та обладнання, придбаних у виробників та/або їх дилерів (п. 4).

Висновки і перспективи.

Таким чином, державна фінансова підтримка сільського господарства України здійснюється за такими напрямками: 1) підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення кредитів і компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; 2) підтримка окремих суб'єктів господарювання в аграрному секторі

економіки (фермерських господарств та СОК); 3) підтримка виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції. На жаль, такий розподіл бюджетного фінансування не відбиває повністю всіх напрямів державної фінансової підтримки, встановлених аграрним законодавством.

Список використаних джерел

1. Будай О.В. Поняття та ознаки державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5(3). С. 92–96.
2. Григор'єва Х.А. Формальні недоліки аграрного законодавства у сфері державної підтримки сільського господарства України. *Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 309–323.
3. Калашнікова Т.В. Державна підтримка аграрного сектора економіки: проблеми і перспективи. *Облік і аудит*. 2007. № 6–7. С. 54–63.
4. Купчення Л.І. Еволюція державної підтримки сільського господарства України: правовий аспект. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 126–132.
5. Марченко С.І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні: монографія. Київ: ВГЛ «Обрії», 2010. 199 с.
6. Оруджева Т.М. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників. *Таврійський науковий вісник*. 2016. Вип. 95. С. 61–66.
7. Радченко О.Д. Вплив євроінтеграції на дієвість механізму державної підтримки сільського господарства України. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2016. Вип. 25. С. 149–157.
8. Сафонов І.П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаро-

виробників: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Харків: 2007. 20 с.

9. Сиволюцька С.І. Правове регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2017. 23 с.
10. Статівка А.М. Правові питання удосконалення системи державного регулювання сільського господарства. *Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія*. За ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Київ: Видавець О.М. Ешке, 2014. С. 223–244.

References

1. Budai, O.V. (2015). Poniattia ta oznaky derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv v Ukraini [Concepts and features of state support of agricultural producers in Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, 5(3), 92–96.
2. Hryhorieva, Kh.A. (2018). Formalni nedoliki ahrarnoho zakonodavstva u sferi derzhavnoi pidtrymky silskoho hospodarstva Ukrainy. *Aktualni problemy pravovoho rehuliuвання ahrarnykh, zemelnykh, ekolohichnykh ta pryrodoresursnykh vidnosyn v Ukraini* [Formal deficiencies of the agrarian legislation in the field of state support of agriculture of Ukraine. Actual problems of legal regulation of agrarian, land, ecological and nature-resource relations in Ukraine]. *Odesa: Vydavnychii dim Helvetyka*, 309–323.
3. Kalashnikova, T.V. (2007). Derzhavna pidtrymka ahrarnoho sektora ekonomiky: problemy i perspektyvy [State support of the agrarian sector of the economy: problems and perspectives. *Accounting and Auditing*] *Oblik i audyt*. № 6–7, 54–63.
4. Kupchenia, L.I. (2017). Evoliutsiia derzhavnoi pidtrymky silskoho hospodarstva Ukrainy: pravovyi aspekt [Evolution of State

- Support to Agriculture in Ukraine: legal Aspect]. *Problemy zakonnosti*, 136, 126–132.
5. Marchenko, S.I. (2010). Organizatsiino-pravovi pytannia tovarnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini [Organizational-legal issues of commodity agricultural production in Ukraine]. Kyiv: VHL «Obrii».
 6. Orudzheva, T.M. (2016). Derzhavna pidtrymka silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv [State support of agricultural producers]. *Tavriiskyi naukovi visnyk*, 95, 61–66.
 7. Radchenko, O.D. (2016). Vplyv yevointehratsii na diievist mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky silskoho gospodarstva Ukrainy [Influence of European integration on the effectiveness of the mechanism of state support of agriculture in Ukraine]. *Podilskiy visnyk: silske gospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 25, 149–157.
 8. Safonov, I.P. (2007). Pravova rehlamenta-tsiia derzhavnoi pidtrymky ahrarnykh tovarovyrobnykiv [Legal regulation of state support of agrarian commodity producers]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv.
 9. Syvolotska, S.I. (2017). Pravove rehulivannia derzhavnoi pidtrymky fermerskykh gospodarstv za zakonodavstvom Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu [Legal regulation of state support of farms under the legislation of Ukraine and the European Union]. Kyiv. 23.
 10. Stativka, A.M. (2014). Pravovi pytannia udoskonalennia sysytemy derzhavnoho rehuliuвання silskoho gospodarstva. Derzhavna ahrarna polityka Ukrainy: problemy pravovoho zabezpechennia: monohrafiia [Legal issues of improvement of the system of state regulation of agriculture. State Agrarian Policy of Ukraine: Problems of Legal Support]. Kyiv: Vydavets O.M. Eshke, 223–244.

O. V. Hafurova, V. V. Zaika (2019). General characteristics of state financial support of the agriculture of Ukraine. *Law. Human. Environment*, 10(1): 46–52, <https://doi.org/10.31548/law2019.01.006>.

Summary. *The essence of state support of agriculture of Ukraine is disclosed in the article. Particular attention is paid to the characterization of the main areas of state financial support in this area.*

Keywords: *state agrarian policy, state financial support, agriculture, agricultural commodity producer, farm, food safety, rural development*
